

А. Г. Соломаха, кандидат юридичних наук,
адвокат

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ДОСЛІДЖЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ

В статті розкрито особливості концептуального рівня досліджень адміністративно-правових явищ. Наголошено, що процес розробки і оприлюднення нових концепцій, теорій, наукових підходів чи вчень відноситься до концептуального рівня наукового пізнання адміністративно-правових явищ, який відрізняється від загальнотеоретичного і емпіричного (практично-прикладного) рівнів наукового пізнання. Новації у науку адміністративного права приходять через нові ідеї, теорії, концепції та вчення. Більшість із них носить авторський характер. Особливість «наукових новацій» полягає в тому, що до їх появи адміністративно-правові явища в наукових джерелах власне так це не досліджувались і не характеризувались. Втім, наявність новацій не свідчить про автоматичні зміни в доктрині адміністративного права. Їх слід сприймати як особливі науково обґрунтовані підходи до визначення, класифікації, структуризації чи співвідношення правового явища, що є предметом дослідження. Доведено, що концептуальний рівень наукового пізнання адміністративно-правових явищ має важливе значення для розвитку теорії адміністративного права, втім неправильний розвиток концептуальних досліджень та неправильне його співвідношення із іншими рівнями наукового пізнання призводять до наступних негативних явищ в науці адміністративного права – 1) віддаленість теорії від практики; 2) теорія починає породжувати штучні проблеми, на вирішенні яких зосереджується більше ніж на вирішенні проблем практики; 3) консервація доктринальних положень, які перетворюються в знаряддя боротьби із будь-якими новими ідеями, підходами, концепціями в сфері науки адміністративного права, тощо. Зроблено висновок, що концептуальний рівень досліджень адміністративно-правових явищ характеризується наступними обов'язковими ознаками: 1) пропонуються нові концепції і підходи до визначення адміністративно-правових явищ; 2) пропонується узгоджена, логічна, системна і світоглядна позиція вченого стосовно адміністративно-правового явища, яке: а) характеризується як цілісне явище (яке має внутрішні структурні чи системні елементи, які тісно взаємопов'язані між собою); б) розкривається як явище, яке взаємодіє з іншими елементами у більш загальній системі (є важливою і невід'ємною частиною чогось більшого); в) гармонійно влітається у доктрину адміністративного права; г) сприяє вирішенню проблем на практиці (в правотворчій і правозастосовній сферах).

Ключові слова: наука, наука адміністративного права, рівні наукового пізнання, концептуальний рівень наукового пізнання, теорія, концепція, вчення, адміністративно-правові явища.

A. H. Solomakha. Conceptual level of research of administrative and legal phenomena

The article reveals the peculiarities of the conceptual level of research on administrative and legal phenomena. It is emphasized that the process of developing and publicizing new concepts, theories, scientific approaches or teachings refers to the conceptual level of scientific knowledge of administrative and legal phenomena, which differs from the general theoretical and empirical (practical-applied) levels of scientific knowledge. Innovations in the science of administrative law come through new ideas, theories, concepts and teachings. Most of them are copyrighted. The peculiarity of “scientific innovations” is that before their appearance, administrative and legal phenomena in scientific sources had not been investigated and characterized in this way. However, the presence of innovations does not indicate automatic changes in the doctrine of administrative law. They should be perceived as special scientifically based approaches to the definition, classification, structuring or correlation of the legal phenomenon that is the subject of research. It has been proven that the conceptual level of scientific knowledge of administrative-legal phenomena is important for the development of the theory of administrative law, however, the incorrect development of conceptual research and its incorrect correlation with other levels of scientific knowledge lead to the following negative phenomena in the science of administrative law - 1) distance between theory and practice ; 2) the theory begins to generate artificial problems, on the solution of which it focuses more than on the solution of the problems of practice; 3) conservation of doctrinal provisions, which turn into tools of struggle against any new ideas, approaches, concepts in the field of administrative law science, etc. It was concluded that the conceptual level of research of administrative-legal phenomena is characterized by the following mandatory features: 1) new concepts and approaches to the definition of administrative-legal phenomena are proposed; 2) a coherent, logical, systematic and worldview position of the scientist is proposed regarding the administrative-legal phenomenon, which: a) is characterized as a holistic phenomenon (which has internal structural or systemic elements that are closely interconnected); b) is revealed as a phenomenon that interacts with other elements in a more general system (is an important and integral part of something bigger); c) is harmoniously woven into the doctrine of administrative law; d) contributes to solving problems in practice (in law-making and law-enforcement spheres).

Key words: science, science of administrative law, levels of scientific knowledge, conceptual level of scientific knowledge, theory, concept, teaching, administrative and legal phenomena.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Новації у науку адміністративного права приходять через нові ідеї, теорії, концепції

та вчення. Більшість із них носить авторський характер і лише невелика частина із них є позицією якоїсь конкретної наукової школи адміністративного права. Особливість «наукових новацій» полягає в тому, що до їх появи адміністративно-правові явища в наукових джерелах власне так ще не досліджувались (категоріальний і методологічний аспекти) і не характеризувались (висновки, що запропоновані в дисертації, мають нове змістовне наповнення по відношенню висновків, які пропонувалися науковцями перед цим). Втім, наявність новацій не свідчить про автоматичні зміни в доктрині адміністративного права. Їх слід сприймати як особливі науково обґрунтовані підходи до визначення, класифікації, структуризації чи співвідношення правового явища, що є предметом дослідження, адже вони (новації) відрізняються від доктринальних підходів чи інших концепцій, представлених в юридичній літературі. Якщо існуючі в науці адміністративного права концепції перестають пояснювати події і процеси, що відбуваються в реальному житті, та стають неспроможними вирішувати теоретичні суперечності, то обов'язково на їх зміну приходять одна чи декілька нових концепцій, життєздатність яких перевіряється часом. Процес розробки і оприлюднення нових концепцій, теорій, наукових підходів чи вчень відноситься до концептуального рівня наукового пізнання адміністративно-правових явищ, який відрізняється від загальнотеоретичного і емпіричного (практично-прикладного) рівнів наукового пізнання.

Концептуальний рівень наукового пізнання адміністративно-правових явищ має важливе значення для розвитку теорії адміністративного права, втім неправильний розвиток концептуальних досліджень та неправильне його співвідношення із іншими рівнями наукового пізнання призводять до наступних негативних явищ в науці адміністративного права – 1) віддаленість теорії від практики; 2) теорія починає породжувати штучні проблеми, на вирішенні яких зосереджується більше ніж на вирішенні проблем практики; 3) консервація доктринальних положень, які перетворюються в знаряддя боротьби із будь-якими новими ідеями, підходами, концепціями в сфері науки адміністративного права, тощо.

Отже, аналіз особливостей концептуального рівня дослідження адміністративно-правових явищ набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Концептуальний рівень досліджень аналізується в основному в працях представників філософії, філософії науки та теорії держави і права, втім в адміністративному праві представлено чимало комплексних праць, які являють собою результат концептуального рівня досліджень адміністративно-правових явищ. Зокрема, до дослідників таких праць можна віднести В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, О.І. Миколенка, О.М. Миколенко, С.В. Петкова та ін. Втім, в науці адміністративного права не приділяється увага аналізу концептуального рівня досліджень адміністративно-правових явищ як важливого інструменту розвитку науки.

Постановка завдань. Метою написання статті є характеристика особливостей концептуального рівня досліджень адміністративно-правових явищ.

Виклад основного матеріалу. Щоб розкрити специфіку концептуального рівня досліджень адміністративно-правових явищ хочемо звернутись до комплексних наукових праць, в яких пропонуються нові концепції і підходи до адміністративно-правових явищ. Тобто мова йде не про нову дефініцію, яку запропонував дослідник, а про узгоджену, логічну, системну і світоглядну позицію вченого стосовно адміністративно-правового явища, яке постає перед нами, по-перше, як цілісне явище (яке має внутрішні структурні чи системні елементи, які тісно взаємопов'язані між собою), по-друге, як явище, яке взаємодіє з іншими елементами у більш загальній системі (є важливою і невід'ємною частиною чогось більшого), по-третє, гармонійно впирається у доктрину адміністративного права, по-четверте, сприяє вирішенню проблем на практиці (в правотворчій і правозастосовній сферах). Якщо зміст наукової публікації відповідає вище названим критеріям, то його можна розглядати як результат концептуального рівня досліджень адміністративно-правових явищ.

В.М. Сирих свого часу стверджував (Сирих В.М. «Метод правової науки: основні елементи, структура»), що кожному рівню наукового пізнання належить свій набір методів наукового пізнання і що концептуальний рівень забезпечується трьома науковими прийомами (методами) – індукція, дедукція та системно-структурний підхід.

З таким підходом до співвідношення рівнів і методів наукового пізнання не погоджуємось, адже методи наукового пізнання використовуються незалежно від рівня наукового пізнання, більш того, обумовлені предметом дослідження, об'ємом професійних знань та правовим світоглядом дослідника.

Розглянемо декілька комплексних досліджень з точки зору їх відповідності чи невідповідності озвученим нами вище критеріям. Наприклад, у 2005 році була захищена докторська дисертація В.К. Колпакова «Деліктний феномен в адміністративному праві України» [1].

По-перше, в «новизні» роботи вчений акцентує увагу на тому, що в дисертації запропоновано «розробку концептуальних засад таких складових адміністративно-деліктної теорії, як вихідна емпірична основа (представлена онтологічним виміром ознак адміністративного делікту) і вихідна теоретична основа, або ідеалізований об'єкт (представлена гносеологічним виміром ознак адміністративного делікту)» [1, с. 16]. Іншими словами, вчений пропонує узгоджену логічну, системну і світоглядну позицію щодо

адміністративно-деліктного права України. При цьому, обґрунтуванню концепції присвячено всі розділи дисертаційного дослідження, а не один розділ чи навіть параграф, як це зазвичай робиться на емпіричному рівні досліджень адміністративно-правових явищ.

По-друге, В.К. Колпаков характеризує методологію адміністративно-деліктного права [1, с. 103], що, на нашу думку, свідчить про наступні позитивні зрушення в науці адміністративного права:

1) кожен науковий напрям, до якого відноситься і наука адміністративно-деліктного права, використовує набір методів наукового пізнання, який обумовлений специфікою об'єкта пізнання, цілями та функціями пізнання;

2) адміністративне право як галузева юридична наука теж використовує набір методів, які дозволяють досліджувати адміністративно-правові явища.

При цьому, вчений наголошує, що методологія адміністративно-деліктного права, по-перше, є частиною у методології галузевих юридичних наук, по-друге, не має «принципових відмінностей від методології права» [1, с. 103].

Наявність у дисертації В.К. Колпакова підрозділу, присвяченого методології адміністративно-деліктного права, свідчить про серйозне наукове підґрунтя проведеного дослідження та чітке розуміння проблематики, яку можна висвітлити і вирішити шляхом використання певного набору методів наукового пізнання, обумовлених, в свою чергу онтологічними та гносеологічними чинниками.

По-третє, для обґрунтування засад своєї концепції використовується критичний аналіз інших «конкурентоспроможних» думок. Наприклад, критична характеристика «державно-управлінської концепції предмету адміністративного права» [1], яка не дозволяє в предметі адміністративного права виділяти специфічну групу деліктних відносин.

По-четверте, адміністративно-деліктне право В.К. Колпаков характеризує як цілісне явище, яке має свою внутрішню систему. Зміст дисертації дозволяє виділити в цій системі два елементи: 1) адміністративне правопорушення (поняття, ознаки, склад та його елементи); 2) адміністративна відповідальність (поняття, заходи, адміністративні стягнення) [1, с. 149, 296]. Вчений не тільки розкриває зміст кожного елемента, а й розкриває тісні зв'язки, що існують між ними.

По-п'яте, В.К. Колпаков характеризує адміністративно-деліктне право як елемент більш загальної системи, а саме, як підгалузь адміністративного права України, та наводить відповідні аргументи своєї позиції. Тобто розкриваються зв'язки адміністративно-деліктного права з іншими елементами системи адміністративного права України та з іншими елементами системи права України, що дозволяє чітко уявити місце адміністративно-деліктного права в системі національного права [1, с. 72-88].

По-шосте, концепція адміністративно-деліктного права, яку пропонує В.К. Колпаков, гармонійно впливається у існуючу доктрину адміністративного права та не суперечить її засадам, що дозволяє підтримувати (не руйнувати) системність знань в науці адміністративного права.

По-сьоме, запропонована концепція спрямована не тільки на вирішення теоретичних проблем, що існують в адміністративно-деліктному праві, а й на вдосконалення положень КУпАП та покращення адміністративно-юрисдикційної діяльності уповноважених на те суб'єктів.

Отже докторська дисертація В.К. Колпакова «Деліктний феномен в адміністративному праві України» [1] відноситься до концептуальних досліджень адміністративно-правових явищ.

У 2010 році була опублікована монографія О.І. Миколенко «Теорія адміністративного процедурного права» [2].

По-перше, О.І. Миколенко пропонує розгорнуту авторську концепцію адміністративної процедури та адміністративного процедурного права, стосовно чого зазначає: «Термін «теорія адміністративного процедурного права» використовується як логічно узагальнена система поглядів щодо поняття, виникнення, розвитку, системи адміністративного процедурного права та його місця в системі права України» [2, с. 4]. Всі розділи монографії присвячені обґрунтуванню основних постулатів даної «теорії».

По-друге, О.І. Миколенко цілий розділ монографічного дослідження присвячує методології, категоріальному апарату та функціям науки адміністративного процедурного права. Тобто, перш ніж що-небудь стверджувати, вчений знайомить із особливостями методології дослідження, що і дозволило йому отримати відповідні результати. При цьому, вчений наголошує, що «кожна юридична наука – це відносно самостійне наукове формоутворення в загальному процесі поняттєво-правового вивчення і вираження об'єктивної дійсності» [2, с. 62-63], що дозволяє говорити про особливості не тільки науки адміністративного права як виду галузевої юридичної науки, а й про існування окремих відносно самостійних наукових напрямів в межах науки адміністративного права, наприклад, науки адміністративно-деліктного права, науки адміністративного процедурного права, науки службового права тощо.

По-третє, вчений не просто запропонував своє бачення теоретичної проблеми та шляхів її вирішення, він розкрив і описав слабкі місця в існуючих концепціях адміністративного процесу та адміністративної процедури, які представлені в юридичній літературі. Такий підхід іноді критично сприймається з боку авторитетних науковців та навіть розглядається як порушення правил академічної доброчесності. Критичний аналіз концепцій, вчень та доктринальних положень адміністративного права необхідний для саморозвитку

науки, адже без критики застарілого (архаїчного) не виникає потреба у сприйнятті «нового» і «прогресивного». Академічна добросовісність розповсюджується на відносини між особистостями в науці, а не на результати їх діяльності.

По-четверте, О.І. Миколенко пропонує розглядати адміністративну процедуру, з одного боку, як універсальне правове явище, за допомогою якого можна характеризувати правові явища, які існують на різних рівнях структури юридичної процедури (провадження, стадії, етапи), з іншого, називає елементи, які складають зміст поняття «адміністративна процедура» – організаційні процедури та адміністративний процес [2, с. 62-63]. Таким чином, адміністративна процедура постає як цілісне правове явище, яке має свою внутрішню змістовну структуру.

По-п'яте, вчений декілька розділів монографії присвячує обґрунтуванню місця адміністративного процедурного права в системі права України та вважає, що сьогодні адміністративне процедурне право як частина адміністративного права знаходиться на стадії оформлення у самостійну галузь права України [2, с. 223-302]. Тобто розкриваються зв'язки, які, на думку О.І. Миколенко, виникають між адміністративним процедурним правом та іншими галузями національного права.

По-шосте, концепція адміністративної процедури та адміністративного процедурного права могла б гармонійно влісти в доктрину адміністративного права при дотриманні декількох умов – 1) перегляд в доктрині положень щодо співвідношення понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес»; 2) перегляд в системі права критеріїв диференціації права на галузі. Сам же вчений наголошує: «Запропоноване в монографії дослідження і є тою перехідною ланкою, яка допомагає через аналіз загальних положень юридичної науки надати конкретного змісту поняттям «адміністративне процедурне право», «адміністративна процедура», «адміністративний процес», визначити місце науки адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та місце адміністративного процедурного права в системі права України» [2, с. 4].

По-сьоме, запропонована О.І. Миколенко концепція була спрямована на вирішення не тільки теоретичних проблем, що існували в 2010 році у науці адміністративного права, а й на вирішення проблем практики, зокрема, вчений неодноразово в монографії піднімає питання про розробку єдиного нормативно-правового акту, який би закріплював поняття адміністративної процедури, її види, форми, суб'єктів та учасників, а також вимоги до оформлення процедурних документів.

Отже, не дивлячись на те, що певні висновки О.І. Миколенка не набули доктринального характеру, монографія являє собою яскравий приклад дослідження, проведеного на концептуальному рівні пізнання.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

На підставі проведеного дослідження зроблено наступні висновки.

1. Процес розробки і оприлюднення нових концепцій, теорій, наукових підходів чи вчень відноситься до концептуального рівня наукового пізнання адміністративно-правових явищ, який відрізняється від загальнотеоретичного і емпіричного (практично-прикладного) рівнів наукового пізнання.

2. Концептуальний рівень наукового пізнання адміністративно-правових явищ має важливе значення для розвитку теорії адміністративного права, втім неправильний розвиток концептуальних досліджень та неправильне його співвідношення із іншими рівнями наукового пізнання призводять до наступних негативних явищ в науці адміністративного права – 1) віддаленість теорії від практики; 2) теорія починає породжувати штучні проблеми, на вирішенні яких зосереджується більше ніж на вирішенні проблем практики; 3) консервація доктринальних положень, які перетворюються в знаряддя боротьби із будь-якими новими ідеями, підходами, концепціями в сфері науки адміністративного права, тощо.

3. Концептуальний рівень досліджень адміністративно-правових явищ характеризується наступними обов'язковими ознаками: 1) пропонуються нові концепції і підходи до визначення адміністративно-правових явищ; 2) пропонується узгоджена, логічна, системна і світоглядна позиція вченого стосовно адміністративно-правового явища, яке: а) характеризується як цілісне явище (яке має внутрішні структурні чи системні елементи, які тісно взаємопов'язані між собою); б) розкривається як явище, яке взаємодіє з іншими елементами у більш загальній системі (є важливою і невід'ємною частиною чогось більшого); в) гармонійно вплітається у доктрину адміністративного права; г) сприяє вирішенню проблем на практиці (в правотворчій і правозастосовній сферах).

Список використаних джерел:

1. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 454 с.

2. Миколенко О.І. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Харків: Бурун Книга, 2010. 336 с.